

emberi élet naponként s a tapasztalás minden órán meghazudtol." A magyarok az ő engedékenységének tulajdonították, hogy a nemzetiségiek 80%-a még fél-század múlva sem beszélt magyarul: ezek pedig őt vádolták, hogy erőszakosan magyarosított. Akármi-ben volt a hiba, Eötvös már javaslatai tárgyalásakor megmondta, hogy a parlament csak a jelen számára alkot törvényt s módosíthatja azt abban a percben, amelyikben a körülmények megengedik. S valóban senki sem kisebbítheti Eötvöst amiatt, hogy mikor gondolatainak világában léptei nyomán mindenütt virágok fakadtak, zordon tájakon lehelletére csak jégvirágok képződtek.

Márki Sándor.

## ANYÁNK.

*Bársony ott a szőnyegek lelke  
A vén falak tisztje mosoly  
Megértően kondulva szól  
Vén órákból idők leteltje,  
Mikor öled gyermekneveltje  
Ismét Feléd zarándokol.*

*Te vársz. Kifáradt lépteinknek  
Szent kariatid pihenőt intnek  
S ha elég volt minden a jóból  
Anyásan a szívünkön csóko!  
Egy bucsuzó drága tekintet —  
— Te zárod le a szemünket.*

Ajtay Miklós.

## Toroczkai-Wigand Ede.

Vajudik a magyar jövő. A sötét bizonytalanság, mi meg rejt, hatalmas tehetségű, erős nemzeti érzésű férfiakat kíván, hogy céltudatos, kemény munkával vezéreljék a megcsonkított, de élni akaró országot.

A kevés hívatottak közül való a csöndben dolgozó művész-tudós: **Toroczkai-Wigand Ede.**

Mig kis csörtetők tele szájjal harsogják a nemzeti irányt, — ő csöndes munkájában, művészetén keresztül tanít az igazságra: „*Kialakult nemzeti irányról csak akkor beszélhetünk majd, ha saját rögiünk-ből és korunkból nőtt hatóerők nyomai forrtak bele.*”

Mig ankét-ankétre, rendelet-rendelethez jön lakásnyomoruság mián, — ő egy talpalattnyi helyre az anyagok és munka leggazdaságosabb kihasználásával házakat tervez és megadja még a mai nehéz viszonyok között is a lehetőséget az építésre.

Mig a természetlenek krokodil-könnyeket sirnak az erkölcsök romlása felett, — ő hajlékaiban szentélyt épít a csendes alkotó munkának, s ezek a napfényes házak a maguk komoly derűjével egy új, egészségesebb nemzedéket képesek nevelni.

Mig mozgékony exportörök jól-rosszul összeállított propaganda kiállításokkal próbálnak hirtettni külföldön a nemzetietlensége miatt hitelét vesztett magyar művészetnek, — ő a szellemi rokonság révén az észak — világértékben is — legnagyobb művészegyenlőségét fűzte szoros barátsággal magához, — hazánkhoz.

Mig hivatalos és nemhivatalos tanítómesterek — tisztelet és hála a kivételeknek — „*elaljasodott és dekadenciát szolgáló, mindenféle izmusokat*” plántálnak az ifjú nemzedék lelkébe, — ő nehéz és fáradhatatlan kutatással régi korok magyarjainak csudálatos szép-

ségű munkáit kutatja fel és menti meg a feledéstől, s így ad nemes hagyományokat a magyar művészetnek, s alapot a továbbépítésre.

S végül *mig* a magyar iskolák jórészt idegen műveltségtől fertőzöttek, — ő turáni őrszemként hallatja intő szavát: „*Az importált ghetto-szellem kutyavására befellegzett légyen, szomorúan fizetjük meg országunk romlásával.*”

Negyedszázados munkának eredményei ezek a sikerek, képességek, *elvek*. Egy életnek, amely a magyarok nagyjainak minden szomorú jellegzetességével kezd, teremt, épít, alkot — kellő megértést és méltányolást nem találva.

Nem egyedül indult. Kedves baráti kör volt az a fiatal építész és művész gárda, amely már akkor mesterének vallotta Wigandot. Kós Károly, Zrumetzky Dezső, Kozma Lajos és az esztétikus Margitay Ernő tartoztak hozzá. Margitay, Zrumetzky elhulltak azóta, Kozmát fajtaisága és az üzleti érvényesülésvágy „nemzetközi” művésszé tette, Kós az erdélyi magyarság egyik szellemi vezére ma. Egyedül a Mester maradt meg nekünk.

Festőnek készült. De nem elégíthette ki őt — aki par excellence térképző és alakító tehetség — a terdiszítés művészetének szűkebb feladatköre. Az iparművészetben át eljutott végre igazi elemébe, a minden művészetek anyjához, az építőművészethez.

Nem volt-könnyű útja. Hatalmas munkával kidolgozott nagy értékeit — magyar sors — idegeneknek kellett először méltatniok (Innen-Decoration, 1900, Studio, 1901), hogy nagykésőre itthon is észrevegyék. Apró-cseprő sikerek után végre 1907-ben a Művészetben megjelenő „Az én falum” c. önálló melléklete — egy magyar falu gyönyörű elképzelése, csudálatosan magyar házakkal — egyszerre hiveivé tette azokat, kik a szépet magyarul szeretik. De a nagy megbízások, melyeknél továbbfejleszthetné művészetét, jó összeköttetési kontárokknak jutnak, — s ő visszavonul Erdélybe, Székelyföldre.

S Erdély művészi lehetőségeiben is dúsgazdag földjének értője lett Wigand. Itt, hol keleti kulturakörök olvadnak össze nyugati kulturakörökkel s ebből egy pazar pompájú, színes árnyalatokban gazdag művészi kultúra támad, itt, hol védbástyát és továbbfejlődést talál a magyar műveltség minden hajtása még a törökudulás idején is, — itt érlelődött teljessé Toroczkai-Wigand művészi egyénisége.

Eredményeit hat könyvben — a magyar könyv-kultúra legszebb igazyöngyei ezek a könyvek — tette közzé. Az első kis füzetben (*Négyféle Művek*, Marosvásárhely) megveti az építészet népies elemekből való újjászületésének alapjait. A „*Hajdonában régös-régön*” „csabamagyarok lábnyomát keresi”. Attila sátorpalotáját álmodja vissza végtelenül finom rajzokban a „*Cserényös házak*” (Táltos, 1916.) „székelyek lépteit kíséri bölcsőtől sirhompig”, ódon zengésű nyelvében, évszázados épületeiben állítva emléket nekik. Az „*Öreg csillagok*” (Táltos, 1916.) „pusztázó magyarok messziségős mennyegzők csillag-virág csukrákat köti egybe, hogy szépséges, régi nevéket közelebb hozza az kései utódoknak”. S a „*Régi kert s művesei*” (Táltos, 1917.) „virágok bokrétája közepette a régi magyar kertek historiáját, művelési módját hordja össze, hogy így munkálja a jövőt.” S végül a „*Himes Udvar*” (Táltos, 1916.) Wigand saját tervei, példája annak, hogy lesz a múlt eleven lelkéből új, termékeny jelene és hogy talál a művész a hagyományok világánál a jövő sötétjében rejlő új, igaz utakra.

Azóta elmúlt öt esztendő. Romlásunk őt, ki annyi hittel harcol a szebb magyar jövőért, el nem csüg-



geszthető. Egy sivár pesti bérház ötödik emeleti kis lakásában — kegyetlen ironiája a magyar sorsnak — lankadatlanul dolgozik ma is.

Egy kis füzetben — „Hogyan építsünk a Balaton partján?“ (Táltos, 1921.) — a magyar tenger vidékének helyi színezetű magyar építészetét alapozza meg a környék régi s népies építészetének elemeivel. Majd napilapok (Nép, Magyarország) hasábjain küzd a gazdagságos és magyar építkezés, művészi nevelésünk magyar szelleme mellett. Kéziratban készen áll „Az én házam“ című műve, amely „összefoglalása lesz mindannak, mi lelki s nemesen szép az építőmesterségben.“

Elméleti munkálkodás mellett tervek is készít. Legutóbb a tatabányai tisztikaszinó tervpályázatán lett a második izig-vérig magyar, olcsó, praktikus tervével. Megelőzte egy, a maga nemében kitünő, de . . . *olasz renaissance!!* palota.

Mert, sajnos való, a magyar ég alatt még mindibuján tenyésznek — szíván magyar vért — az idegen virágok és magyar művészek lenni még mindig kálváriajárás.

Zakariás G. Sándor dr.

## Székelyföld . . !

*Mit tudjak Néktek róla mondani? Ragyogóan hatalmas bércek félelmetes teste övezi s míg az ormokon csattog a villám, lent a mélyben, a bársonyos fűvön báránysok csengetyűje szól mélabusán és gyémánttisztá köveken hófehéren habzó patak halk zenéje ringatja álomba a pásztort. Sasok keringenek aranyos napfényre-vágyó, kincseket rejtő hegyeinek százados fenyői felett és szende pinty hívja szerelmesen párját a fenyők bársonyos ágain. Eper pirossága nevet élénkzöld páfrányok alól és haloványsárga mohára pihen le a vándor, fejét kék nefelejcsre hajtva. Ha kopognak az ajtón, száz kéz siet azt kinyitni s örömtől sugárzó arccal hordanak asztalra mindent az érkezőnek s amikor távozik, könnyelábadnak a szemek s száz kéz tartja ruhája szegélyét, hogy ott maradjon. Székelyföld . . ! Láttatok álmot, amelyik szép volt? Ez a Székelyföld! Hallottatok harangszót, melynek bugásán ima kelt ajkatokon? Székelyföldről jött kósza szellők szárnyán. Láttatok családi békeségén örvendő embert, hogy csak úgy sugárzott a tomboló boldogságban? Székely volt. Hallottatok zokogni hitvesében csalódott férfit rettentő fájdalommal, mely sziveket marcangolt öldöklő jajjával? Székely férfi volt. Láttatok fehérhajú matrónát, kinek fiait s unokáit szólította magához a Hadak Istene, talpig gyászban, de könnytelen szemmel s kék szeméből áhítatos tekintetet alázattal sugározni fel az Egek Urához? Székely anya volt. Székelyföld . . ! Aranykut, melynek vizéből aki egyszer ivott, örökre szomjuhozik utána . . ! Illat, melyből aki magába lehelt, kerek e világon nem találja mását . . ! Tűz, melynek melegében aki egyszer sütkérezett, soha többé nem érez hideget. Ragyogó könnyesepp a nagyvilág testén . . ! Örökös gyász a szívelemek, kik tőle távol élnek . . !*

—i—s.

## Lenke.

(Novella.)

Leszállt az est. Az égbolton barátságosan ragyogtak a csillagok s a Duna visszaverte a képüket. Az összekötő-híd felől hajó bugott. Nagy folyami gőzös szelte zakatolva a vizet s a kivilágított ablakai sárga csillogással merengtek a hullámokra. Könnyű szél keringett. A Lágymányosi-tavon rucaesaládok riadoztak.

A két férfi karöltve sétálgatott a Dunaparton. A Műgyetem alatt leültek a magasra rakott deszkákra és lustán, kényelmesen, cigarettázva élvezték a hűs nyári alkonyatot. A magasabb férfi beszélt.

— Láttad azt a molett csinos asszonykát, tudod, azzal a vizilószerű úrral? Emlékszel, köszöntem neki. Ha tudni akarod, a volt ideáлом. Egyszer halálosan szerelmes voltam belé. A vége az lett, hogy most más férfi oldalán tipeg.

— Neheztelsz reá?

— Én? Nem. A legnagyobb hálával gondolok reá. A jó Istenen és a szüleimen kívül mindent neki köszönhetek. A jólétet, gazdagságot, tekintélyt, hírnevet, ugyszólván egész szerencsémeket. Hallgass ide.

Husz éves voltam, tele reménnyel, akarattal és szegénységgel. Szürke poros kicsi városkából fölkerültem Budapestre. Elkápráztatott az új tündöklő környezet. Éreztem, egy csapásra kitárult előttem minden pompájával, gyönyörűségével a nagy világ, igaz ugyan, hogy az élvezetekhez pénz szükséges, ami nekem nem volt, de hát ez csak rövid idő kérdése, amíg az ember a szorgalma és igyekezete révén elismerést és sikert arat. Nekiláttam hát a tanulásnak. Mindig az volt a tervem, hogy mérnök leszek. A Műgyetemre iratkoztam. Sajnos, először a szerencse éppenséggel nem kedvezett. Én, aki odahaza az első tanuló voltam, most csak a gyengébbek között tarthattam fenn valahogy magamat. Egy év múlva elkedvetlenedtem, a lumpoló pajtásokhoz csatlakoztam s többet lebzseltem a kávéházi billiárd asztalok körül, mint a rajzmappám mellett. A második évben elhasaltam.

A műgyetemisták nyári mulatsága volt a Zugligetben. Savanyu képpel, megkeseredett lélekkel ténferogtem a pompás lombu fák között. A vendéglőben, melyet lefoglaltunk, huzta a cigány, nagy csiricsári volt, vigadozás. Családok vettek részt a mulatságban, később tánera perdültek a párok s az öregek békeséggel kvaterkázta. Meghasonlott kedéllyel kuporogtam a sörös kanos mellett és sötéten eltökéltem magamban, hogy elhagyok mindent, kapufélfánál hagyom Budapestet, hazamegyek szépen a szülővároskámba és beállok az apám kicsi fűszerboltjába. Folytatom ott, ahol lehet.

A véletlen játéka volt, hogy összeösmerkedtem Lenkével, egyik műgyetemista pajtásom hugocskájával. Ennivaló kis baba volt, annyi bizonyos, szöszeke kis baba, pisze orru, kamdi fényes szemü, rózsás arcu. Még Romeon is tultettem, oly hirtelen belehabarodtam. Igen, megjött a végzetes szenvedély, mely hössé, óriássá, lángésszé, mit tudom én, mivé varázsolja a hétköznapi szürke lényeket. Beállottam a táncolók közé és eszeveszetten, fáradhatatlanul keringtem vele, friss ideáloommal az elszedülésig. Később kigyultak a színes lampionok, rakéták sziporkáztak, tűzkerekek, izzó sárkányok kalimpáltak a fakoronák fölött s a hulló csillagok sisteregve pukkantak szét. Lenkével sétálgattam.

Bevallottam neki hő szerelmemet. Határtalan rajongásomról áradoztam és ő kitágult szemmel figyelt reám. A füle beitta a szavaimat. Elgondolko-